

© Aivaras Motuzas

ANTANAS ŠILEIKA gimė 1953 m. Toronte, Kanadoje, lietuvių išėivių šeimoje. Po studijų Toronto universitete, keletą metų gyveno Paryžiuje. Studijavo prancūzų kalbą, dirbo anglų kalbos mokytoju ir literatūros žurnalo „Paris Voices“ (Paryžiaus balsai) redakcijoje. 1979 m. grįžo į Kanadą. Dirbo Humberio koledže (Humber College) meno direktoriumi, redagavo Kanados literatūrinį žurnalą „Descant“. Pirmasis Antano Šileikos romanas pasirodė 1994 metais.

Įsivaizduojamos tėvynės Europoje. Mano asmeninė patirtis

ANTANAS ŠILEIKA

Pasvarstymus apie vaizduotės Tėvynės Europoje pradėsiu iš toli – ir geografinė, ir laiko prasme. Kartu su Jumis norėčiau persikelti į mažo Kanados miestelio Vestono pakraštį, į praėjusio amžiaus šeštąjį ir septintąjį dešimtmetį. Miestelis plečiasi, užimdamas vis daugiau aplink esančių žemės ūkio laukų. Kažkas šiuos laukus įsigijo, tačiau kol kas čia dar nieko nedaroma – žemė nedirbama, kai kur matosi apleisti ūkiai, namai išdaužytais langais, ant žemės telkšo neaiškios glitaus purvo balos, piktžolėmis užželiantys plotai, su boluojančiomis laukinėmis morkomis, krapažolėmis ir dygstančiais tuopų sėjinukais. Vestonas plečiasi, užimdamas vis daugiau aplinkui esančių kaimo vietovių, paversdamas jas savo priemiesčiais. Tačiau ir patį Vestono miestelį, jo pagrindinę gatvę su ten esančiomis parduotuvėmis ir namais pasiglemžia besiplečiantis Toronto miestas, 1967 m. perimsiantis paskutinę nepriklausomo Vestono dalį ir miestelis neteks savo mero ir policijos pajėgų. Tačiau Vestonas Toronto mieste išliks gyvas dar labai ilgai, lyg praryta ir nesuvirškinta varlė gyvatės kūne.

Šioje vietoje, 1953 m. būsimame Toronto priemiestyje, gimiau aš.

Tačiau tai bus tik ateityje, o dabar čia išsimėtę gyvena darbininkų ir vidurinės klasės šeimos – karo ir pokario metų demografinio sprogimo rezultatas. Šį laikotarpį žmonės Šiaurės Amerikoje prisimena geru žodžiu – ekonomika ir žmonių gerovė augo, iš lėto gerėjo pilietinės teisės, bet buvo ir siaubingų dalykų.

Mano draugo Mike'o Adachio šeima, japonai, prarado visą turtą, nes jo tėvai per karą buvo internuoti kaip svetimšaliai (t. y. įkalinti koncentracijos stovykloje). O mano draugo (Alleno Jamiesono) tėvas, Kanados kareivis tarnavęs Honkonge, pateko į japonų nelaisvę, kalėjo karo belaisvių stovykloje ir dėl prastos mitybos beveik visai apako.

Ir dar ten buvome mes – lietuvių imigrantų šeima, 1944 m. su kūdikiu bėgusi nuo Raudonosios armijos, gyvenusi perkeltų asmenų stovykloje Olenburge, ten 1948 m., prieš emigruodami į Kanadą, susilaukusi dar vieno vaiko. Ir jau Kanadoje paskutinis gimiau aš.

Jei tik mama ir tėtis virtuvėje po pietų gerdavo arbatą ir niekur nesku bėdavo, jie pasakodavo apie savo gyvenimą Lietuvoje, Alytaus mieste, apie namus, kuriuos jie turėjo palikti 1944 m. vasarą bėgdami į Vakarus. Aš net turiu vieną tų laikų šeimos fotografijų, padarytą savaitę prieš pasirodant Raudonajai armijai. Mamytė sode, ji nekaltai šypsosi, už rankos laikydama vos vaikščioti pradedantį brolių, dar neturinti metų. Tėvelis, skirtingai nei mama, susirūpinęs, rankoje portfelis, žiūri žemėn, jo mintys aiškiai kažkur kitur.

Mano naivioji mamytė sako tarnaitai, kad langus antrame aukšte reikėtų išplauti, tačiau tarnaitė atšauna, kad sovietai Lietuvoje bus jau po savaitės, todėl nėra prasmės. Mamytei paklausus tėvelio, jis sako, kad arklys ir vežimas jau paruošti, kaip ir maistas, žemėlapiai, pinigai ir, kad jie išvyks jau po kelių dienų, kai tik išgirs sovietų artileriją. Kitaip negalima – juk sovietams pirmą kartą okupavus Lietuvą brolis kalėjime praleido metus ir jam labai pasisekė, kad pavyko ištrūkti gyvam, nors tardydami komunistai mušė tiek, kad neteko visų dantų.

Mūsų šeima ilgainiui pradėjo gerai gyventi ir Kanadoje, o 1958 m. Mama ir tėtis įsigijo naują automobilį ir sklypą netoli paplūdimio, kur ketinome statyti vasarnamį. Kad ir gerai sekėsi, tėtis pasižymėjo ūkininko nepatiklumu visokioms ekstravagantiškoms naujovėms, dėl to atsisakė pirkti radijo aparatą automobilyje ir mes jo neturėjome. Taigi jis ir mama kalbėdavo, o mes – trys berniukai galinėje automobilio sėdynėje, net palinkę į priekį, klausydavomės istorijų apie tai, kaip mama, tėtis ir broliukas bėgo iš Lietuvos. Sovietų lėktuvai rengdavo baužiamuosius pabėgėlių kolonų apšaudymus, todėl mama išmoko atpažinti jų motorų gaudesį ir, vos išgirdusi sovietų lėktuvą, ji kartu su sese bėgdavo slėptis į pakelės griovį. Kartu, pačiupęs kūdikį, slėpdavosi ir tėtis. Mažasis arkliukas buvo labai ramaus

būdo ir stovėdavo laukdamas ant kelio šalimais lekiant kulkoms. Tėtis ir mama su meile prisiminė mažąjį arkliuką. Vienas geras vokiečių karininkas patarė skubiai pereiti tiltą, kol, stengdamiesi sulėtinti priešo puolimą, vokiečiai jo dar nebuvo susprogdinę – pervargęs arkliukas greitai ir saugiai visus atgabeno iki pat Olenburgo. Porą metų tėvai išvargo perkeltų asmenų stovykloje, ten į pasaulį atėjo dar vienas mano broliukas, ir pagaliau visa šeima persikėlė į Kanadą, kur gimiau aš.

Užaugau miestelyje, kuris turbūt tais laikais buvo pati geriausia vieta tokiems žmonėms kaip mes – ekonomika augo ir šiame krašte nebuvo karo. O mes, lyg laimingieji išsigelbėję iš sudužusio laivo, išlipę į rojaus pakrantę, „Šveicarų robinzonų šeimyna“ su šaldytuvu ir automobiliu. Mes buvome užsieniečiai, tačiau nepastebimi tarp kitų emigrantų iš Europos. Milijonai mirė, milijonai tapo pabėgėliais, perkeltais asmenimis, lyg naujai išpjautos dėlionės detalėmis, kurioms dar reikia rasti vietą.

Tačiau, nežiūrint visų šių nuostabių dalykų, viso gero pasiturinčio gyvenimo, Vestonas nebuvo mano Tėvyne nors ten ir išaugau. Iki šių dienų su meile prisimenu šią vietą – nupjautos žolės kvapą kieme, šeštadienio pasimatymui automobilius plaunančių jaunuolių kalbas, kažkur namuose besitrankančio dulkių siurblio ūžimą ir bumbsėjimą į grindjuostę, tingius savaitgalius ir vaikams kepamos kiaušininės su šonine kvapą. Tais laikais emigrantai buvo vadinami perkeltais asmenimis, sutrumpintai dipukais (DP's), bet viduje aš taip ir jaučiausi, kad esu perkeltas į šalį, kurioje gimiau.

Prisiminkime Salmano Rushdie knygą, kurioje jis rašė apie vaizduotės tėvynes, nors jo apybraižos daugiausia skirtos pokolonijinio laikotarpio Britanijai. Iš Salmano Rushdie paėmiau vieną svarbų pastebėjimą. Jo požiūriu, migrantas yra centrinė, dvidešimtą amžių apibūdinanti figūra. Rushdie mintis, jog „mes gyvename idėjose ir per įvaizdžius stengiamės suprasti pasaulį“, gali pasirodyti kankinamai erzinti, tačiau kaip tik tai aš čia ir darau.

Man rūpi Tėvynės Europoje. Iš dalies tai refleksas, taip elgiuosi automatiškai, negalvodamas. Bet pagaliau, juk esu kilęs iš Europos ir todėl turiu teisę gilintis į šį klausimą kiek panorėjęs.

Ką gi, tenka sutikti su Rushdie, kad tais laikais emigrantai niekam nekėlė nuostabos. Dauguma, o gal net ir kiekvienas iš emigrantų vaikų, sugebėjo prisitaikyti, asimiliuotis juos priėmusiame krašte, dažnai išlaikydami tam tikrą švelnų prierašumą savo kilmės šaliai, pavyzdžiui, mėgaudamiesi tėvų

ir senelių gamintu maistu. Jei toje šalyje saugu, kai kurie net grįžo, kur gimė ir augo jų tėvai ar seneliai, pavyzdžiui į Airiją ar Jungtinę Karalystę.

Tačiau grįžti į Lietuvą buvo neįmanoma. Ne vien dėl geležinės uždangos. Už jos buvo daug šalių, tačiau visos trys Baltijos valstybės, tarp jų ir Lietuva, buvo prijungtos prie Sovietų Sąjungos ir išnyko iš žemėlapių.

Įsivaizduokite, kaip gali išnykti visa šalis! Kitose šalyse išnyko tam tikros teritorijos, kaip pavyzdžiui Nida, kur mes dabar esame, tačiau Lietuvos atveju, dingo visa šalis. Iš pradžių žmonės Vakaruose gal ir prisiminė Lietuvos vardą, tačiau laikas ėjo ir Lietuvą pamiršo.

Trumpam sugrįžkite į Vestoną, Ontarijo provinciją, kur aš gimiau. Vaikystėje jautėmės kaip perkelti asmenys ne todėl, kad buvome iš Lietuvos, bet todėl, kad televizijos eROS priešaušryje Vestonas buvo taip toli nuo bet kokių pasaulio centrų, kad jo buvime nebuvo jokios prasmės, kaip ir pačiame miestelyje nebuvo suvokimo, kad jis egzistuoja. To laikmečio vaikams televizija ir komiksai buvo mūsų tikrieji namai, o ten buvo vaizduojama Amerika. Todėl mūsų tikrieji namai – tai tos jaudinančios įdomios vietos, kuriose galima patirti nuotykių – pavyzdžiui, vesterne „Bonanza“ vaizduojama ranča ar Niujorko miestas pagal Dicko Van Dyko šou „The Honeymooners“, ar „I Love Lucy“; arba Holivudas iš Stevo Aleno šou. Komiksuose mūsų namais buvo Betmeno Gotamo miestas arba Supermeno Metropolis arba ir vėl tas pat Niujorkas iš „The Fantastic Four“. (Pastaba – „Fantastic Four“ nesiskiria nuo Betmeno ir Supermano ir todėl visi trys turėtų būti rašyti panašiai.)

Mano egzilėje buvo tiek daug sluoksnių, kad aš iš viso vos ne vos egzistavau, o kartais jaučiausi, kad iš viso negyvenu. Jaunuolis, kurio tėvai atvyko iš niekur, iš vietos, kurios realiai nėra žemėlapyje, gyvena vietoje, kuri yra beveik niekur. Aišku, aš toks buvau ne vienas, taip pat jautėsi ir estai, ir latviai, ir ukrainiečiai. Mes net turėjome savo krepšinio lygą, kurią būtume galėję pavadinti „Išnykusių tautų lyga“.

Kiekvienas žmogus turi poreikį kažkuo būti ir kiekvienas turi kažkur būti. Aš sugebėjau išspręsti savo nebuvimo problemą tapdamas rašytoju. Įrodymai, kad egzistuoju, buvo sudėti į puslapius. Tačiau priklausymo kažkokiai vietai problemos taip lengvai išspręsti nepavyko. Beveik visą gyvenimą ieškojau savo Tėvynės ir dažnai ta Tėvynė buvo tik mano vaizduotėje.

Pirmoji mano vaizduotės Tėvynė buvo kažkur Britų imperijos griuvėsiuose, o Britų imperija tais laikais buvo vadinama Tautų Sandrauga.

Kiekvienoje Kanados pradinėje mokykloje buvo Tautų Sandraugos žemėlapis, o visos šiai Sandraugai priklausiusios šalys buvo rožinės spalvos. Londonas buvo toliau nuo Vestono negu Niujorkas, tačiau mano vaikiškai širdelei jis buvo artimesnis, nes, man atrodė, kad visa ta begalinė rožinės spalvos platybė priklauso man. Mano tėvynė buvo Anglija, tačiau šios tėvynės atgarsių, jei būčiau panorėjęs, buvo galima rasti Indijoje, Australijoje ar Pietų Afrikoje.

Vėliau, kai pradėjau nesustodamas ryti knygas, vieną po kitos perskaičiau šios mano vaizduotės tėvynės istorijas, kurias atradau Radjardo Kiplingo, Artūro Konano Doilio, Elizabethos Nesbitt ir Herberto Georgo Wellso knygose. Jų namai tapo mano namais, o jų kalba tapo mano kalba, nesvarbu, kad rašytojas, kuriuo aš labiausiai žavėjaisi, poetas Dylanas Thomas, buvo velsietis, o ne anglas.

Jei namai tai tokia vieta, kurioje žmogus jaučiasi saugiai ir patogiai, tai ši mano įsivaizduojama Europos Tėvynė Anglija ir jos tąsa – Tautų Sandrauga – galėjo suteikti man saugumo jausmą daugeliu aspektų: kad nieko gero nepasiekiau sporte, kad gyvenau Dievo pamirštoje Vestono tuštumoje, kad turėjau tėvą, niekada nepritapusį Kanadoje, ir mamą, taip dažnai liūdincią. Vienoje iš mano vaizduotės Tėvynių, angliškojoje Tėvynėje, visada buvo daug bravūros ir imperijos galybės. Kitoje Tėvynėje, potencialiai mano Tėvyne galinčioje būti Lietuvoje, buvo labai daug melancholijos. Šios dvi Tėvynės – lyg du ant pečių sėdintys angelai sargai, arba, jei pasakytume froidiškai, angliška tėvynė – mano vaikiškas „super ego“, o lietuviška tėvynė – mano „ID“.

Tačiau mano angliška Tėvynė ilgai netruko. Ją sugriovė viena atsainiai mesta frazė, ištarta mano draugo Vono (Vaughano) močiutės. Vonas buvo anglas ir, kai į Kanadą jo aplankyti atvažiavo močiutė, aš irgi ten tykiai stovėjau kampe, susižavėjęs jos labai anglišku angliškumu. Jai mane pristatė, o močiutė ištarė, „Koks gražus berniukas. Kaip gaila, kad jis užsienietis.“

Štai tokia trapi pasirodė Tautų Sandraugos Tėvynė! Ją lengvai sunaikino viena atsainiai mesta pastaba! Tačiau daug jaudintis dėl šios pastabos man nederėjo – šie žodžiai sugrąžino mane į realybę. Tautų Sandrauga mano Tėvyne nebuvo net vaizduotėje ir tuo labiau kaip nors kitaip. Man reikėjo surasti savo Tėvynę, tačiau sugriauta Britų Tautų Sandraugos Tėvynė mane apdovanojo – ta dovana buvo anglų kalba. Tai buvo priemonė, padėjusi užsigrūdinti ir rasti kitas Tėvynes.

O kaip tada dėl tos Tėvynės, kurią paliko mano tėvai? Mano mama dėl jos epizodiškai liūdėdavo ir nuolat kalbėdavo apie namus, kur iki mirties gyveno jos mama, o ji mirė šeštojo dešimtmečio pabaigoje. Ta pati močiutė kartą parašė, kad jai labai liūdna, kad manęs niekada negalės pamatyti ir nupirkti man *maišo* saldainių. Vaikui maišas saldainių simbolizuoja neįsivaizduojamą turtą, meilę ir didelius pinigus, nes saldainiai buvo sveriami, kainą nurodant už svarą. Tačiau to maišo man niekas taip ir nenupirko, nes močiutė gyveno šalyje, kurios nebuvo.

Todėl ši mano tėvų Tėvynė egzistavo jiems patiems, tačiau neegzistavo už mūsų namų ar lietuviškos bažnyčios sienų, ar už Lietuvių šeštadienio mokyklos kiemo tvoros. Jei Tautų Sandraugos Tėvynė atėjo per knygas, tai mano tėvų Tėvynę Lietuvą suformavo iš tėvų girdėti atsiminimai apie jų vaikystę. Šie pasakojimai atspindėjo gyvenimą, kuris buvo toks pat tolimas lyg Troja prieš jos sugriovimą, o didžioji tėvų migracija buvo lyg „Eneida“. O juk Troją sugriovus, jos daugiau nebeatstatysi.

Viena iš mano prarastų Europos Tėvynių, Tautų Sandraugos Tėvynė, buvo knyginė, rašyta, o kita Tėvynė, Lietuva, buvo įgyta pažįstama iš pasakojimų, tačiau vis tiek abi egzistavo tik vaizduotėje.

Turėčiau pasakyti, kad mama man kažkiek paskaitydavo ir iš lietuviškų knygų. Atsimenu keletą Jono Biliūno apsakymų. Pirmasis vadinosi „Brisiaus galas“, pasakojimas apie seną šunį, sapnuojantį apie drauge su šeimininku patirtus nuotykius, tačiau tas pats šeimininkas ima ir nušauna tą šunį, nes jis per senas. Kitame apsakyme „Kliudžiau“ pasakojama apie berniuką, kuris, norėdamas pasirodyti, paima strėlę ir lanką ir mirtinai nušauna kaimynų katytę, o po to labai sielojasi. Trečia įsimintina istorija vadinosi „Grybų karas“, kaip grybai rengiasi karui, tačiau miršta supuvę, taip ir nespėję įgyvendinti savo planų.

Mano draugai kanadiečiai linksmai juokėsi išgirdę šiuos lietuviškus apsakymus. Vaikams jie buvo tokie tamsūs ir pesimistiški palyginus su laimingomis Disnėjaus pasakomis.

Tai kaip su ta mano tėvų Tėvyne? Ji – ne man. Jų Tėvynėje jie abu vaikai, savo namuose, su tėveliais ir šeima arba tokie jauni, kai viskas paprasta ir lengva, kai žolė labai žalia ir nėra jokių rūpesčių. Kai buvau jaunas, perdėm pasitikintis savimi, tėvus laikiau *nostalgiskais*, o mano paaugliškame žodyne tai buvo vos ne labiausiai atstumiantis apibūdinimas. Jų atsiminimai netapo mano atsiminimais ir aš padariau paprastą bet žiaurią išvadą,

kad visa tai neturi prasmės. Galbūt surasiu savo Tėvynę, bet tai padaryti galiu tik pats. Nejaučiau, kad Kanada būtų buvusi mano Tėvynė, Tautų Sandrauga manęs priimti nenorėjo, niūri Lietuva taip pat buvo ne man, tai ką man tada reikėjo daryti?

Tėvynės paieškos mane atvedė į universiteto biblioteką, kur, būdamas studentu, praleidau daug dienų ir naktų. Labiausiai mane dominusios lentynos buvo skirtos Europos istorijai, kur indekse ieškojau žodžio „Lietuva“. Lietuvos vardas retai kada buvo minimas, o jei ir buvo kas parašyta, tai tik labai trumpai ir paviršutiniškai, pavyzdžiui, kairuoliškos pakraipos istorijoje Lietuvai tarpukario periodu apibūdinti buvo parinkta frazė „komiška opera“. Įžeistas ir sutrikęs grįžau į savo vietą, kur studijuodamas anglų literatūrą turėjau rašyti darbą apie Ernestą Hemingvėjų ir Viljamą Folknerį.

Taip manęs nepripažinusios Tautų Sandraugos Tėvynės kalba nuvedė mane prie kitų Tėvynių – Šiaurės Mičigano peizažų iš Hemingvėjaus „Nick Adams Stories“ arba Folknerio Joknapatofos grafystės. Šiek tiek apsistočiau šiose Tėvynėse nors jos ir nebuvo Europoje, gal išskyrus Hemingvėjaus Italiją iš „Atsisveikinimo su ginklais“ – šio romano beviltiškumas tada labai tiko mano jaunatviškam nihilizmui.

Toje bibliotekoje prieglobstį rasdavo įvairūs knygų žmonės – vyrai, moterys ir vaikai, bibliotekose slėpėsi nuo karų, konkurencingo sporto, įtemptų tėvų santykių, zyziančių vaikų, idiotiškų televizijos laidų, lapų pūstuvų, motociklų, maisto kombainų, kitų pavojų ar dirgiklių, išginusių juos iš įprasto gyvenimo. Bibliotekos tada buvo vertinamos, pavyzdžiui, Albertas Manguelis, rašė apie tai, kaip sėdi privačioje bibliotekoje Prancūzijos provincijoje ir klausosi, kaip naktimis tarpusavyje bendrauja knygos.

Kelionėje link Europos vaizduotės Tėvynių biblioteka negali būti galutiniu tikslu. Tai greičiau tranzito taškas, portalas. Tokia vieta, vedanti žmogų link Tėvynių, nesvarbu ar tos Tėvynės egzistuoja grožinėje literatūroje ar kitur, nes bet kuriuo atveju, šios Tėvynės egzistuoja tik vaizduotėje, jos kyla iš knygų, o ne iš kažko konkretesnio.

Turbūt tokiu būdu radau kelią į vieną iš Rėjaus Bredberio tėvynių „Marso kronikose“, nes ten viskas skambėjo taip šiltai ir viskas buvo taip keista:

Tyku ankstyvą rytą Marse, tylu kaip vėsiame, tamsiame šulinyje. Kanalų vandenyje atsispindi žvaigždės, kambariuose, suspaudę sau jose vorus, miega į kamuoliukus susisukę vaikai, miega, laikydamiesi už rankų, įsimylėjęliai. Mėnuliai nusileido, užgeso deglai, ištuštėjo akmeniniai amfiteatrai.

Per tą patį portalą, kur buvo tiek daug pasirinkimo, galėjau pateikti į vieną iš Normano Devisio istorijų – juk Lietuva nebuvo vienintelis išnykęs kraštas. Šis puikus istorikas parašė daug gerų istorijos knygų, tačiau mane labiausiai domino *Vanished Kingdoms* („Išnykusios karalystės“). Pavyzdžiui, apie dešimtamę mūsų eros amžiuje gyvenusius senovės prūsus jis rašo, kad jie gyvenę „gintaro pakrantėje“, o jų vardas galėjęs reikšti „vandens gentys“ ar „marių žmonės“. Kokie puikūs vardai romantiškam minties polėkiui! Tėvynės pasirinkime tai labai daug reiškia, nors, kita vertus, istorinis laikotarpis gal kiek ir per ankstyvas.

Lietuva nepriklausoma jau keletą dešimtmečių, kam tos fantazijos ar bibliotekų istorijos apie praėjusius laikus? Lietuvoje gyvena mano sūnus ir anūkas, kodėl negalėčiau atrasti savo Tėvynės Lietuvoje? Kai esu čia ir einu gatve, Lietuva man dažniausiai reiškia Maximos ar kitų parduotuvių kraštą, kur einu pirkti užkandžių savo judriam penkiamečiui. Tačiau vaizduotė tokios Lietuvos nepriima. Šis kraštas man nesuteikia ramybės ir komforto, čia negaliu rasti tokių erdvių pasiirstyti baidare kaip to norėtų mano vaizduotė.

Umbertas Ecas sako, jog mes gerai žinome, kad realus pasaulis egzistuoja, tačiau patys pasirenkame išgalvotus dalykus traktuoti rimtai. Leiskite perfrazuoti jo teiginį – mes rimtai priimame savo *vaizduotės* pasaulį.

Jau ilgai jus veduosi vingiuotu savo istorijos taku ir būtų neteisinga dabar jus palikti taip ir nepasiekus tikslo. Per bibliotekos portalą iš ties radau savo Europos Tėvyne, nors ji tebėra vaizduotės Tėvynė, tačiau sužadina tiek daug emocijų – ji keista kaip Réjaus Brédberio Marsas, bet taip arti, kad jaučiu, jog ten gyvenu, jei ne kūnu tai bent jau mintimis.

Dabar kalbu apie Česlovą Milošą (Czesław Miłosz), labai seniai mano atrastą rašytoją. „Isos slėnyje“ ir „Tėvynės paieškose“ jis su didele meile, labai išsamiai aprašo griūvantį senelių dvarą – savo vaikystės namus, kuriuose visi kalba lenkiškai, ta pačia kalba, kuria jis rašo. Girgždančių vežimų, medžiuose ulbančių paukščių kraštovaizdis man yra gyvas. Galiu jį užuosti, pajauti, čia man gera ir ramu.

Bet tai tik viena mano Europos vaizduotės Tėvynės dalis. Vien tik Milošo pasaulyje negyvenu, nes tokį pasaulį prikėlė ne vien tik jis. Dabar turiu galvoje didį Lietuvos gamtininką, Kauno zoologijos sodo įkūrėją Tadą Ivanauską. Autobiografijoje „Aš apsisprendžiu“ jis rašo apie savo vaikystę tėvų dvare, kur kambariuose kaip tik panorėję gulinėjo šunys, kiekvieną

vakarą buvo matuojamas žibalas lempos, o svetainėje stovėjo didelė statinė su actu, nes ji visada ten stovėjo nuo senų senovės ir žinoma, tik ten galėjo būti jos vieta.

Ne tik dvaruose gyvenę mokėjo gerai rašyti, prikelti praeities vaizdinius, buvo ir kitų – nepriklausomos Lietuvos karininkas Konstantinas Žukas „Žvilgsnis į praeitį“ ar Lietuvos kontražvalgybos vadovas Jonas Budrys „Kontražvalgyba Lietuvoje“ ir dar daug kitų mažiau žinomų, tačiau ne mažiau pagavius tekstus parašiusių autorių, sukūrusių savo Lietuvos tėvynių atmosferą.

Jų Tėvynės tapo mana Tėvyne.

Šios Tėvynės, kaip ir mano tėvų Tėvynės jau nebėra, ji išliko tik vaizduotėje. Aplankęs savo vaikystės namus Česlovas Milošas pasakė, kad po keleto katastrofiškų dešimtmečių juose neliko nė vieno akmens ant akmens, kaip nors primenenčių praeitį. Nepaisant to, daugelyje vėliau parašytų prozos kūrinių Milošas vis sugrįžta į šią vietą, nes ten formavosi jo asmenybė. Niekinėš savo tėvų nostalgiją, Milošo dėka, išmokau juos gerbti.

Tačiau svarbiausia yra tai, jog ir mano tėvai, ir Milošas kalba apie prisiminimus, o aš kalbu apie įsivaizduojamas Europos vietas, įsivaizduojamas ta prasme, kad pats vaikystėje ten niekada negyvenau ir tų vietų dabar jau nėra.

Šios vaizduotės Tėvynės yra turtingai aprašytos, jos maloniai kviečia, laukia manęs ir kitų panašių į mane, lyg žvarbų vėjuotą vakarą prie židinio sustatytos kėdės. Aš einu į šias Tėvynes rašydamas, gyvenu ten mintimis. Mano romanai – šių prisiminimų tąsa, nors rašau angliškai. Įeinu į šiuos namus, perstumdau baldus, kad geriau tiktų mano pasakojimui, pridedu ar pašalinu veikėjus, lyg į namus kviesčiuosi svečius.

Tam tikra prasme vaizduotės Tėvynė Europoje yra pranašesnė už realią Tėvynę. Dėl jos nepraliesi kraujo. Vaizduotės Tėvynė niekam nekelia grėsmės. Tai mano asmeninė saugumo salelė, nebent pakviesčiau čia savo skaitytojus. Amerikietė istorikė Katė Brown biografijoje *Biography of No Place* („Biografija be vietos“) rašo apie vietą, kuri daugiau nebeegzistuoja ir apie žmones, kurie daugiau ten nebegyvena. Kažkada ir aš taip jaučiausi, kad neegzistuoju, o kad rasčiau savo vaizduotės Tėvynę, aš taip pat turėjau patekti į tokią vietą, kuri neegzistuoja niekur kitur, tik knygoje.

Apie vieną iš savo Europos vaizduotės Tėvynių jau parašiau, tačiau potencialiai tokių gali būti ir daugiau. Kai esu netoli pasienio esančiame Lietuvos kaimelyje Lynežeriuose, o mano mobilus telefonas pradeda registruoti

Baltarusijos signalą, pagalvoju apie Svetlanos Aleksijevič prikeltą tėvynę. Čia, Nidoje, nuėjus į kopas prie Baltijos jūros, kur mano telefonas gauda Kaliningradą, pagalvoju apie kanadietę Margittą Dinzl, buvusią mano bendradarbę iš labai senų laikų, kurią mama mažytę ant rankų nešė bėgdama iš Rytų Prūsijos Antrojo pasaulinio karo pabaigoje. Prieš gerus keturiasdešimt metų ji taip gyvai man pasakojo apie šias vietas, kurių suaugusi ji niekada nebuvo mačiusi, kad aš praktiškai viską užuodžiu, nors tos vietos daugiau niekur nebeegzistuoja išskyrus jos galvą, o vėliau jos vaizdiniai buvo persodinti į mano galvą. Kai sakau persodinti, tai kaip tik tą ir reiškia. Čia pradeda veikti mano vaizduotė, perdarydama tokią vietą į mano komforto zoną, kurią panorėjęs galiu plėtoti ir didinti.

Būdama senyvo amžiaus, mano uošvė susirgo demencija. Ji pradėjo matyti vaидуoklius: į duris belsdavosi į svečius atėjusi mirusi draugė, gyvenusi kaimynystėje. Tačiau mane labiau nustebimo vėlesni jos pokyčiai.

Ji nebesijautė esantis savo namuose, kuriuose išgyveno daugiau nei penkiasdešimt metų. Man atsistojus nuo virtuvės kėdės, klausdavo: „Gal mums pakeliui? Gal galėtumėte palydėti mane namo?“ Ji pradėjo atsiriboti nuo savo aplinkos. Daugiau nebejautė namų teikiamo komforto, jų padrąsinančios, raminančios artumos.

Ji taip pat turėjo savo vaizduotės namus, esančius kažkur kitur, tačiau daugiau nebegalėjo ten patekti. Visaip bandė rasti tuos namus, nes žmogus Tėvynės nenustoja ieškojęs visą gyvenimą. Namai kinta ir persikelia kitur.

Europos Tėvynės, net ir įsivaizduojamos, gali išslysti. Kartais jas palikti nusprendžiame patys, kartais prarandame atmintį, arba mus priverčia jas pamiršti pasaulinės politikos ar ekonomikos kataklizmai. Vaizduotės tėvynės neturi pastovios vietos. Mes juk jų teikiamos užuovėjos laukiame kaip paukščių čiulbesio pavasarį, tačiau visas šis gėris gali praeiti taip pat greitai kaip baigiasi metų laikai, o tada vėl kartu su savo vaizduote migruosime, vėl ieškosime savo Tėvynių. Esu rašytojas, gyvenantis savo vaizduotėje, ir čia taip pat suradau savo tikrą Europos Tėvynę, bent jau dabar.

Pranešimas skaitytas 2019 m. liepos 15 d.

Iš anglų kalbos vertė Dagnė Eitutytė